

STRÁŽ OBRANY STÁTU V POLITICKÉM OKRESE ŽAMBERK V LETECH 1936–1939

Jan Lukáč

1 Úvod

Politický okres Žamberk byl ve třicátých letech 20. století tvořen soudními okresy Králíky, Rokytnice v Orlických horách a také soudním okresem Žamberk. Tento region byl odedávna oblastí výhradně německou, jež se díky tomuto faktu, ale i díky strategické poloze vyskytoval v plánech německé Wehrmacht na ovládnutí Československa. Ostatně fotografie ukazující freneticky nadšené obyvatelstvo města Králíky, během příjezdu německé armády a následné návštěvy Adolfa Hitlera, naprosto pregnantně deklarují vztahy některých příslušníků sudetoněmeckého obyvatelstva k tehdejšímu Československu. Jednotkou Stráže obrany státu (dále jen SOS nebo Stráž), která měla na starosti oba tyto soudní okresy, byl první prapor Stráže obrany státu Rychnov nad Kněžnou, obzvláště jeho druhá a třetí rota. Obě tyto rotu střezily hřebeny soudních okresů Králíky a Rokytnice v Orlických horách a spolupracovaly s pevnostním vojskem v již vybudovaných pevnostech. Druhá a třetí rota prvního praporu Stráže obrany státu byly konkrétně nasazeny na území mezi městem Králíky až po obec Kunštát v Čechách.

Samotná Stráž obrany státu vznikla na základě Vládního nařízení č. 270/1936 dne 23. října 1936. Vznik těchto jednotek byl zapříčiněn situací, která se od roku 1933 začala vyvíjet v sousedním Německu. Postupem doby byly úkoly Stráže nastalou vnitropolitickou situací měněny a příslušníci v jednotkách zastoupení se stali přímými, takřka, prvosledovými účastníky bojů, které předznamenaly následnou druhou světovou válku. Bylo přikročeno k realizaci 38 praporů SOS, nicméně nakonec došlo k dobudování 31 praporů. Prapory byly rozděleny teritoriálně a každý z nich měl přesně danou územní působnost, od které se odvíjely i samotné názvy, dle dislokace velitelství praporu SOS. Velitelství praporů byly zřízeny v sídle okresního úřadu, jehož obvod se zpravidla nacházel ve středu střežené oblasti. První prapor SOS měl své sídlo v Rychnově nad Kněžnou. Do tohoto obvodu spadaly politické okresy Hradec Králové, Lanškroun, Nové Město nad Metují, Rychnov nad Kněžnou a Vamberk. Hraniční úsek, jenž se nacházel v kompetenci rychnovského praporu, měřil 63 km. První rota rychnovského praporu střežila úsek od Nového Hrádku po Masarykovu chatu na Šerlichu, druhá

rota SOS od Bedřichovky po Bartošovice a třetí rota SOS od Klášterce nad Orlicí po Lichkov. K praporu dále přináležely i samostatné jednotky jako např. Četnický pohotovostní oddíl z Hradce Králové nebo Samostatná četa SOS Králíky.

Prapory se dělily podle klasického armádního klíče na roty, čety a družstva a velitelé byli vybíráni z toho nejlepšího důstojnického kádru, který se nacházel v řadách československé armády. Z řad profesionálních ozbrojených formací byla nejvíce zastoupena finanční stráž, která ve své působnosti v regionu Orlických hor měla řadu celních úřadů a oddělení finanční stráže, na nichž vykonávala svou rezortní službu. V Orlických horách byli k praporu SOS Rychnov nad Kněžnou zařazeni téměř všichni příslušníci finanční stráže. Naproti tomu, nejmenší zastoupení v době největšího ohrožení republiky, lze vykázat z řad policie. Příslušníci československé policie se podíleli na výkonu služby v rámci prvního praporu SOS až od října 1938, tudíž se nikdy nedostali do přímých bojů se sudetoněmeckými bojůvkami.

Velitelem praporu byl ustanoven mjr. František Kynych.¹ Přiděleným úředníkem finanční stráže se stal inspektor první třídy Karel Marčík, jenž byl přidělen ke dni 16. listopadu 1936.² Z řad četnictva se stal příslušníkem praporu npor. František Šabata, který byl k praporu přidělen 7. června 1937.³

¹ František Kynych se narodil 29. prosince 1893 v Nové Pace v rodině Antonína Kynycha, přádelnického mistra, a Anny Kynychové rozené Fejfarové. Prezenční službu František Kynych nastoupil u pěšího pluku č. 74, s nímž se účastnil bojů v Karpatech proti vojskům carského Ruska. Dne 19. července 1915 vstoupil v Sorokách do ruských legií, byl zařazen do 12. roty prvního čs. střeleckého pluku. Bitvu u Zborova absolvoval již ve svazku sedmé roty třetího čs. střeleckého pluku, kde utrpěl vnitřní zranění v důsledku výbuchu granátu. V Rusku absolvoval důstojnickou školu ve Sludance, z níž byl vyřazen 16. června 1919 v hodnosti podporučíka. Po návratu do vlasti vstoupil do československé armády. Fr. Kynych měl pověst velmi dobrého důstojníka a váženého velitele. O jeho činnosti u SOS se pochvalně vyjádřil velitel sboru gen. Váňa: „Velmi dobrý velitel praporu SOS. Za mobilizace se osvědčil jako rozvážný a iniciativní velitel. Udržel vždy kázeň a vojenský pořádek u jednotek SOS.“ Dále: „Přímý, ukázněný, obětavý a skromný, chování mimo službu vzorné“, pak následuje: „Povinnosti chápe velmi svědomitě, je iniciativní a má vyvinutý smysl pro odpovědnost“. Po vzniku protektorátu vstoupil Fr. Kynych do odbojové organizace Obrana národa a stal se vojenským velitelem okresu Rychnov nad Kněžnou. Jeho ilegální činnost byla odhalena a následovalo zatčení Gestapem. Fr. Kynych byl odsouzen k šesti letům vězení. Svůj rest si odpykal ve věznici Grafentona – Thuringen, kde se dočkal osvobození. Zemřel 29. října 1968. VÚA, Kmenový list Františka Kynycha.

² Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Rychnov nad Kněžnou, fond Okresní úřad Rychnov nad Kněžnou (fond OúRK), Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1786, inv. č. 2313, Rozdělovník finančních náležitostí, četnictva, finanční stráže a vojska za dobu od 11. 7. 1938 do 15. 7. 1938.

³ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1786, inv. č. 2313, Rozdělovník finančních náležitostí, četnictva, finanční stráže a vojska za dobu od 26. 8. 1938 do 31. 8. 1938.

Príslušníci rychnovského praporu SOS absolvovali počáteční výcvik na jaře 1937.⁴ V listopadu roku 1937 proběhl cvičný poplach, přičemž tato událost byla obohacena ostrou střelbou v blízkosti samotných příslušníků SOS. Ovšem tento poplach nebyl velitelem praporu příliš pozitivně kvitován, mjr. Kynych se vyjádřil ve smyslu, že větší část příslušníků postrádá základní taktickou průpravu a taktéž ústupový boj neproběhl dle velitele praporu podle stanovených kritérií.⁵

Z archivních dokumentů je patrné, že určité jednotky rychnovského praporu prošly následnou reorganizací.⁶ Nejvíce je to vidět zejména u čtvrté čty první roty SOS, která je zmiňována pouze v archivních dokumentech z května 1938 a nikoliv ze září 1938. V červnu, v červenci, v srpnu a v září čtvrtá četa v rámci první roty nefiguruje vůbec.⁷ Na druhé straně se naopak v září 1938 objevuje osmá četa první roty, která se v květnových seznamech nevyskytuje. Lze proto předpokládat, že čtvrtá četa první roty byla zrušena v kontextu numerace a přechíslována na četu číslo osm. Četě číslo osm velel v době zářijové krize roku 1938 vrchní strážmistr Josef Pučegl, který byl v květnu 1938 velitelem sedmé čty první roty. V tomto období měla první rota čt sedm, v září 1938 měla již čt osm, ovšem bez čty číslo čtyři. Čtvrté četě první roty v květnu 1938 velel inspektor první třídy finanční stráže Josef Nežádal. Jeho jméno se v září 1938 objevuje již na postu velitele páté čty první roty SOS.

Taktéž výzbroj i výstroj u prvního praporu SOS Rychnov nad Kněžnou byla stejná jako u ostatních jednotek. Co se týče výstrojních a výzbrojních

⁴ HOLUB, Ota: *Třicátá pátá hraniční oblast* (dále jen *Třicátá*). Hradec Králové 1983, s. 32.

⁵ Tamtéž, s. 34.

⁶ V SOKA Rychnov nad Kněžnou se nachází tři kartony dokumentů objasňujících činnost prvního praporu Stráže obrany státu. Kartony obsahují písemnosti v podobě hlášení z hranic, výstrojních a výzbrojních součástek a dalších náležitostí, které mají převážně logistickou povahu. Zajímavým poznatkem je skutečnost, že velitelská struktura praporu, obzvláště velitelů rot a čet, se rozchází se jmény, jež jsou publikována v knize Jaroslava Beneše. Literatura vážící se k problematice SOS je dosti kvalitní, ovšem informací objasňujících činnost prvního praporu SOS je nedostatečné množství. Výjimkou je práce Václava MATOUŠE: *Orlické hory a Podorlicko*. In: Sborník vlastivědných prací 2. Situace v Orlických horách a Stráž obrany státu v letech 1936–1939. Rychnov nad Kněžnou 1969 a kniha Oty HOLUBA: *Třicátá pátá hraniční oblast*. K dokreslení situace, obzvláště nazírané sudetoněmeckým prismaem, přispěly kroniky pohraničních obcí soudních okresů Králíky a Rokytnice v Orlických horách. V neposlední řadě je třeba zdůraznit i využití soukromé sbírky dokumentů charakterizující činnost prvního praporu SOS, která se nachází v držení Pavla Rulíka z Týniště nad Orlicí. HOLUB, O.: *Třicátá*, s. 163.

⁷ Čtvrtá četa první roty není zaznamenána v sestavě praporu již od 26. května 1938. SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1786, inv. č. 2313, Rozdělovník finančních náležitostí, četnictva, finanční stráž a vojska.

součástí, ty byly obstarávány z větší části hospodářskou správou Pěšího pluku 30 Aloise Jirásky, který byl dislokován ve Vysokém Mýtě.⁸ Vojenský úředník, jenž měl v kompetenci dodávky pro první prapor SOS, byl kpt. Václav Bárta. Střelivo bylo dodáváno ze sborové zbrojnice v Josefově.⁹ Vystrojení i samotné vyzbrojení družstev SOS zabezpečovaly jednotlivé četnické stanice a oddělení finanční stráže. V rámci prvního praporu SOS zabezpečovaly logistické služby četnické stanice: Nový Hrádek, Nové Město nad Metují, Dobruška, Bystré, Dobré, Solnice, Rychnov nad Kněžnou, Javornice, Klášterec nad Orlicí, Nekoř, Jablonné nad Orlicí, Kyšperk, Slatina. Pro finanční stráž, vykonávala tuto činnost oddělení: Kounov, Nový Hrádek, Osečnice, Skuhrov, Liberk, Pěčín, Kunvald, Žamberk a Králíky.¹⁰ Jak uvádí zpráva z 10. dubna 1939,¹¹ obdržel během své činnosti první prapor SOS Rychnov nad Kněžnou: 506 pušek (čtyři ztraceny v boji), 505 bodáků s pochvou (čtyři ztraceny v boji), 145 620 nábojů pro pušku (6 820 použito v boji), 3 382 ručních granátů¹² (138 použito v boji) a 30 kulometů vzor 26.¹³

Prapor vlastnil rovněž dvě motorová vozidla. Prvním byl nákladní automobil Praga RV registrační značky 50 833 a osobní automobil Jawa 700 registrační značky 59 233.¹⁴ Přednosta okresního výboru v Rychnově nad

⁸ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1785, inv. č. 2304, Dodaná výstroj a výzbroj 1938–1939.

⁹ Střelivo bylo praporu taktéž dodáváno z odloučeného muničního skladu v Hradci Králové, např. 20. září 1938 obdržel prapor z tohoto skladu 250 útočných granátů vzor 34. SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1785, inv. č. 2304, Dodaná výstroj a výzbroj 1938–1939.

¹⁰ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1785, inv. č. 2304, Dodaná výstroj a výzbroj 1938–1939.

¹¹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1785, inv. č. 2304, Dodaná výstroj a výzbroj 1938–1939.

¹² Konkrétně šlo o granáty vzor 21/1858 kusů, vzor Janeček/54 kusů, vzor 34/964 kusů a vzor 32/506 kusů. SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1785, inv. č. 2304, Dodaná výstroj a výzbroj 1938–1939.

¹³ Do 10. dubna 1939 byly všechny kulomety předány Wehrmachtu. Ohledně ztracené a zničené výstroje uvádí dokument, jenž sumarizuje mimořádná květnová opatření v roce 1938, počty ztracených nebo zničených výstrojních součástí, a to: sedm košík letních, 16 podvlékaček letních, 61 onucí letních, 19 plášťových řemíků, 35 železných kroužků k stanovým dílcům, 24 čistících šňůr, 24 mazniček, 50 krabic masových konzerv, 922 kávových konzerv, 184 kilogramů sucharů a 46 kapesních ob vazů. SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936 – 1939/, kart. 1785, inv. č. 2304, Dodaná výstroj a výzbroj 1938–1939, Doplnění zásob a projednání ztrát, 13. září 1938.

¹⁴ Automobil Praga měl najeto k 2. dubnu 1939 celkem 6 709 km. Tachometr automobilu Jawa vykazoval ujetých 36 458 kilometrů. Potvrzení na nákladní automobil Praga RV a osobní

Kněžnou Dr. Jaroslav Guth byl o nákupu vozidel informován 8. ledna 1937.¹⁵ V obdržené zprávě se pravilo, že automobily obdrží úřad v nejbližších dnech. Zpráva zasláná presidiem zemského úřadu v Praze nabádá ke zřízení garáže: „Garáž musí mít plochu 3 m × 7 m, musí být 3 m vysoká a s vjezdem 3 metry. Musí být uzavřená a pod dohledem.“¹⁶ Jawa 700 se stala součástí prvního praporu SOS a byla v provozu od čtvrtého února 1937.¹⁷ Praga RV nastoupila službu u jednotky 26. února 1938. Vozidla byla v dubnu 1939 předána četnickému pohotovostnímu oddílu v Náchodě.¹⁸

V důsledku údajných přesunů německých vojsk v blízkosti česko-německé hranice zareagovala československá vláda v pátek 20. května 1938 tím, že vyhlásila částečnou mobilizaci. Byl povolán první ročník záloh, uzavřeny státní hranice a uvedeny letecké jednotky do pohotovosti. Tentýž den byla vyhlášena i velitelská pohotovost a v noci byly obsazovány československé hranice, včetně objektů stálého opevnění.¹⁹ Během následujícího dne obsadila armáda a příslušníci Stráže obrany státu hranice. Po jedenácté hodině v noci heslo „Provedte Zborov 25!“ obdrželo i velitelství jednotlivých praporů SOS.²⁰ Během krátké doby byl rozkaz předán všem velitelům čet a družstev SOS po celé hranici od Aše až po Jasín.²¹ V deštivé noci z pátku na sobotu

---

Jawa 700. SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1938/, kart. 1786, inv. č. 2310, Motorová vozidla praporu SOS 1937–1939.

¹⁵ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1938/, kart. 1786, inv. č. 2310, Motorová vozidla praporu SOS 1937–1939.

¹⁶ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1938/, kart. 1786, inv. č. 2310, Motorová vozidla praporu SOS 1937–1939, Důvěrná zpráva presidia zemského úřadu v Praze přednostovi okresního úřadu v Rychnově nad Kněžnou z 30. prosince 1937.

¹⁷ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1938/, kart. 1786, inv. č. 2310, Motorová vozidla praporu SOS 1937–1939, Stav služebních vozidel ke dni 31. března 1938.

¹⁸ Během likvidace praporu SOS obdržel jeho velitel automobil Tatra. SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1938/, kart. 1786, inv. č. 2310, Motorová vozidla praporu SOS 1937–1939, Motorová vozidla u SOS – odevzdání.

¹⁹ Už 22. května do 19 hodin nastoupilo k 19. hraničářskému pluku v Žamberku 75 % povolovaných záložníků. CIHLÁŘ, Jiří: *Těžká léta na Orlickoústecku. 1929–1939*. Ústí nad Orlicí 2000, s. 77.

²⁰ MAREK, Jiří: *Smrt v celním pásmu. Historické reportáže o ostraze čs. hranic v letech 1918–1948*. Cheb 2000, s. 104.

²¹ Dřívější nácvik přinášel v těchto krizových dnech své uplatnění: „Velký vliv na rychlost podání informací, mělo i operativní cvičení ohledně navázání spojení, které probíhalo na žádost Hlavního štábu československé armády dne 29. dubna 1938. V 20.00 hod. bylo navázáno spojení s oddělením finanční stráže Olešnice v Orlických horách a Králíky.“ BENEŠ, Jaroslav: *Stráž obrany státu 1936–1939*. Dvůr Králové nad Labem 2007, s. 105.

nastoupilo službu v jednotkách SOS celkem 27 710 mužů.²² V těchto dnech se k SOS poprvé přidaly také vojenské posily, nástup proběhl bez překážek, ovšem u některých praporů došlo k dezerci.²³ Problémy se vyskytovaly převážně z hlediska výstrojního a výzbrojního, neboť četnické stanice, kde mělo k vyzbrojení a vystrojení dojít, nebyly dostatečně naskladněny. Nástup jednotek SOS na česko-německé hranici probíhal pět hodin a zakončen byl v šest hodin ráno. V Čechách poslední družstva SOS dosáhla určených prostorů do sedmi hodin ráno dne 21. května 1938.²⁴ Velitel prvního praporu SOS obdržel rozkaz 20. května v 23.50 hodin.²⁵ Pohotovost byla vyhlášena na všech místech, kde byly dislokovány jednotky prvního praporu SOS do 75 minut.²⁶ Četnický pohotovostní oddíl dorazil do Rychnova nad Kněžnou v noci ve dvě hodiny a třicet minut.²⁷

K časnému dopravení příslušníků družstev SOS pomáhalo i rekvírování civilních motorových vozidel. Například kyšperský obchodník Alois Liebich musel poskytnout své nákladní auto, které 21. května zajišťovalo rozvoz vojenských posil SOS.²⁸ Stejně tak bylo použito i auto soukromého dopravce z Kyšperka Jana Procházky. Jeho automobil byl použit za účelem vyzkoušení četnické stanice v Čermné.²⁹ Tato služba byla samozřejmě civilními osobami vykonána pod nátlakem ze strany zákona a armády, ale z archivních materiálů vyplývá, že velké množství osob, které propůjčily svá vozidla do služeb mobilizovaného státu, se náhrady za ujeté palivo vzdalo ve prospěch ohrožené republiky.³⁰

První kompletní jednotkou SOS, která jako první zaujala svůj obranný úsek v prostoru Olešnice v Orlických horách, byla třetí četa první rotý doplněná 10 záložníky z Dobrušky. Její velitel vrchní strážmistr četnictva František Cidlina již ve čtyři hodiny ráno hlásil veliteli praporu splnění úko-

²² MAREK, J.: *c. d.*, s. 105.

²³ BENEŠ, J.: *c. d.*, s. 122.

²⁴ LÁŠEK, Radan: *Jednotka určení SOS*. Díl I. Praha 2006, s. 76–77.

²⁵ BENEŠ, J.: *c. d.*, s. 108.

²⁶ LÁŠEK, R.: *c. d.*, s. 76.

²⁷ BENEŠ, J.: *c. d.*, s. 108.

²⁸ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1938/, kart. 1786, inv. č. 2310, Motorová vozidla praporu SOS 1937–1939.

²⁹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1938/, kart. 1786, inv. č. 2310, Motorová vozidla praporu SOS 1937–1939.

³⁰ Jako například Pivovar právovarečného měšťanstva v Dobrušce, majitel autobusové dopravy v Dobrému Josef Franc nebo respicient finanční stráže Jan Jukl z prvního družstva SOS četa Králíky. SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1938/, kart. 1786, inv. č. 2311, Použité dopravní prostředky 1938.

lu.³¹ Ostatní jednotky rychnovského praporu zaujaly svá postavení a čekaly na další rozkazy. Velice zajímavý je fakt, že velitel prvního praporu SOS mjr. Kynych se ve svém hlášení z 30. července 1938 příliš pozitivně nevyjadřoval ohledně opatření, která byla uskutečněna v květnu tohoto roku: „Možno spíše předpokládat, že plán provedení je více méně prozrazen a při eventuálním opakování musíme počítat s násilnými akcemi, podporovanými a živěnými zvenčí.“³² Také upozorňoval na to, že počet příslušníků SOS v Orlických horách je nedostačující a předpovídal v případě ozbrojeného konfliktu jejich brzkou likvidaci.³³

Neustále se zvyšující napětí mezi Československem a Německem, vyvrcholilo v prvním měsíci podzimu 1938. Po neúspěchu mise lorda Waltera Runcimana byl v pondělí 5. září prezidentem republiky Edvardem Benešem předložen tzv. čtvrtý plán, který schvaloval požadavky sudetských Němců z dubna 1938. Místo vyjednávání vyvolali příslušníci sudetendeutschepartei v pohraničí nepokoje, které se vláda snažila zklidnit vyhlášením výjimečného stavu v některých okresech a dalšími radikálními zásahy. Vedení SdP poté uprchlo do Německa. Dne 14. září vydalo po dohodě s Hitlerem prohlášení, že řešením situace může být jen odstoupení pohraničních oblastí Německu. V důsledku vnitropolitických a obzvláště mezinárodněpolitických událostí přistoupila československá vláda 23. září 1938 k vyhlášení všeobecné mobilizace. Po 21. hodině se vláda sešla na mimořádném zasedání a usnesla se na vyhlášení mobilizace podle § 23 branného zákona, přičemž schválila vyhlášku o vstupu státu do branné pohotovosti. Mobilizace byla vyhlášena rozhlasem v 22.30 hodin a jako první mobilizační den byla určena neděle 25. září 1938.

Již před vyhlášením všeobecné mobilizace se angažovali příslušníci prvního praporu SOS v bojích se sudetoněmeckým protivníkem. Dne 17. září, byly vytyčeny hlavní organizační zásady sudetoněmeckého Freikorpsu. Den poté, 18. září, vydal Henlein Freikorpsu rozkaz, kterým upravoval náplň a úkoly na tyto jednotky kladené: „Hranice musí být stále znepokojovány bojovými podniky. Vpády malých úderných oddílů, přepady pohraničních stráží a pohraničních osádek musí se dít na běžícím pásu. Přitom platí zásada: vpadnout, způsobit zmatek, pokud možno získat rukojmí a zmizet.“³⁴ Velitelská místa v rámci sudetoněmeckého Freikorpsu obsadili příslušníci SA a s nimi později i sudetští Němci. V kladské a severomoravské oblasti měla

³¹ MATOUŠ, Václav: *c. d.*, s. 138.

³² HOLUB, O.: *Třicátá*, s. 163.

³³ Tamtéž.

³⁴ CIHLÁŘ, J.: *c. d.*, s. 87.

působit první skupina – Slezská – se sídlem ve Vratislavi a jejím velitelem se stal poslanec SdP dr. Fritz Köllner. Ostatní oblasti Freikorpsu byly v Drážďanech, Bayreuthu a ve Vídni, hlavní štáb v čele s K. H. Frankem a náčelníkem Pfgrogerem pak na zámku Donndorf v Bavorsku. Tyto čtyři skupiny byly od 29. září 1938 rozšířeny o další dvě skupiny, všech těchto šest skupin Freikorpsu mělo západoevropské činitele přesvědčit, že situace v českém pohraničí může být řešena pouze jeho odtržením od zbytku Československa nebo německou válečnou intervencí.³⁵ Pro vybudování jednotek ve Slezsku³⁶ přidělily nacistické ozbrojené síly dr. Köllnerovi do Vratislavi tři důstojníky a 24 poddůstojníků Wehrmachtu a potřebné zásoby střeliva a zbraní.³⁷ V následujících dnech měl celý sudetoněmecký Freikorps dosáhnout celkového počtu 40 000 mužů.³⁸

2 Bartošovice

K nejsilnějšímu přepadu v Orlických horách došlo v Bartošovicích z 21. na 22. září 1938.³⁹ Bartošovice tvořily důležité centrum obrany celého předpolí těžkého opevnění, které se táhlo na hřebeni žamberckými lesy. Německé obyvatelstvo se nelišilo od svých soukmenovců v okrese prakticky v ničem.⁴⁰ Ač ještě roku 1937 projevoval německý kronikář obce Josef Weisse soustrast

³⁵ Velení čtyř skupin bylo následující: Slezsko I – velitel Fritz Köllner, Sasko II – velitel Franz May, Bavorská Ostmarka III – velitel Willi Brandner, Oblast Alp/Podunají IV – velitel Friedrich Bürger s úsekem Linec (Horní Podunají) – velitel Jobst. STRAKA, Karel: *Vojáci, politici a diplomaté. Československá vojenská delegace na jednáních mezinárodního výboru v Berlíně. A odstoupení českého pohraničí v říjnu 1938*. Praha 2008, s. 125.

³⁶ K 27. září 1938 měla skupina Schlesien 6 851 mužů organizovaných v rámci 11 praporů po 37 rotách. Ve výzbroji se nacházely čtyři těžké kulomety, pět lehkých kulometů, 300 pušek a 90 pistolí. Tamtéž, s. 173.

³⁷ HOLUB, O.: *Tricátá*, s. 203.

³⁸ K prvnímu říjnu 1938 byl početní stav Sudetoněmeckého Freikorpsu 33 954 mužů. STRAKA, K.: *c. d.*, s. 176.

³⁹ K přestřelce mezi jednotkou Stráže obrany státu a sudetoněmeckými bojovníky došlo také 19. září 1938 v obci Kunštát (dnes Orlické Záhoří) v tehdejším soudním okrese Rokytnice v Orlických horách. Další incident byl zaznamenán dne 23. září 1938, kdy byla přepadena celnice v Dolní Lipce. Celnice v Nové Vsi se stala terčem útoku Freikorpsu dne 21. září 1938. Během tohoto přepadu přišel, následkem výbuchu granátu, o oko dozorce finanční stráže Jaroslav Rázek. Na následky těžkého zranění, které utrpěl v boji, zemřel voják Antonín Krupička.

⁴⁰ Již druhého června 1938 bylo na hlídce u mostu v Bartošovicích, ve složení voják Jaroslav Schovanec, Josef Ježek, dvakrát vystřeleno. Útočníci nebyli identifikováni. HOLUB, O.: *Tricátá*, s. 156.

nad smrtí T. G. Masaryka slovy: „U příležitosti úmrtí T. G. Masaryka byla vztyčena na obecním úřadu státní vlajka na půl žerdi. Škola a veřejné budovy vztyčily smuteční vlajku. Obyvatelstvo přijalo zvláštní účast na události.“⁴¹ Tak již o rok později se zápisy vedou ve velkoněmeckém duchu: „Jaká radost zachvátila všechny, když se rozšířila v rozhlasu skoro neuvěřitelná zpráva o osvobození Rakouska. Bez přestávky zůstaly všude přijímače v provozu. Zejména ve dnech 11. a 12. března pracovali obyvatelé Bartošovic málo, protože byl sledován stále jen přenos z Východní Marky. Adolf Hitler osvobodil v Rakousku 6,5 milionu Němců – kdy bude následovat dalších 3 ½ milionu?“⁴²

Na položenou otázku bartošovického kronikáře chtěli příslušníci sudetoněmeckých ozbrojených skupin odpovědět co nejdříve. Jelikož velitel šesté čety druhé rotý SOS praporčík Karel Schoř⁴³ byl od svého informátora z řad sudetských Němců obeznámen s podrobnostmi nastávajícího útoku, mohl dle potřeby zajistit obranu k útoku vytipovaných objektů.⁴⁴ Podle informátora, který posléze také zběhl za hranice, se terčem příštího útoku měla stát celnice, četnická stanice a poštovní úřad.⁴⁵ Po 22. hodině spatřila posádka krytu číslo dva pohybuující se stíny, které mířily jejich směrem.⁴⁶ Četař osádky byl zasažen kamenem do hlavy, nicméně neztratil duchapřítomnost a vydal povel ke kulometné palbě, načež kulometník do míst předpokládaného výskytu útočníků vypálil dva zásobníky. Samotný útok na celnici byl započat v 23.55 hodin, kdy na budovu dopadly první granáty.⁴⁷ Hlídka SOS zahlédla v noční tmě několik stínů, které neuposlechly výzvu, schovaly se za násep a začaly s ostřelováním a házením granátů.⁴⁸ Hlídka SOS měla ovšem zákaz

⁴¹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, Pamětní kniha obce Bartošovice 1921–1941, s. 175.

⁴² SOKA Rychnov nad Kněžnou, Pamětní kniha obce Bartošovice 1921–1941, s. 175.

⁴³ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1785, inv. č. 2301, Hlášení rot a čet 1938.

⁴⁴ HOLUB, O.: *Třicátá*, s. 209.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Již 24. června 1938 byla u bartošovického mostu spatřena dvě černá německá osobní auta, z kterých vystoupili tři muži v civilu a most měřili. Tyto osoby doprovázel správce německého celního úřadu v Bartošovicích. Po chvíli auta opět odjela směrem k Rozenthalu. Tuto událost nahlásil strážmistr Pilař. SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1785, inv. č. 2301, Hlášení rot a čet 1938, Četnická stanice Bartošovice dne 24. 6. 1938 v 10.40 hodin hlásí. Podobná komise posílená o tři příslušníky SS byla spatřena dne 20. září 1938 u Zemské brány příslušníky první čety třetí rotý. SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1785, inv. č. 2301, Hlášení rot a čet 1938, Četnická stanice Bartošovice dne 24. 6. 1938 v 10.40 hodin hlásí.

⁴⁷ STEHLÍK, Eduard – VAŇOUREK, Martin: *Zapomenutí hraničáři*. Mohelnice 2002, s. 34.

⁴⁸ HOLUB, O.: *Třicátá*, s. 210.

střílet směrem na německé území. Přepadení celnice provedl oddíl Freikorpsu, skládající se z „henleinovců“ z bartošovického okolí, kteří přešli z Německa státní hranici poblíž obce Vrchní Orlice a podél hraniční říčky došli až do Bartošovic. V době útoku se dle vyprávění pomocného dozorce finanční stráže Františka Klečky měli v budově nacházet správce oddělení finanční stráže s přidělenými vojáky.⁴⁹ Československá hlídka po krátké přestřelce ustoupila kolem četnické stanice za vojenské objekty. V prudké palbě byla opuštěna i četnická stanice a její příslušníci se stáhli k vojenským hlídkám. Ordneři obložili budovu přinesenými otýpkami roští a slámy, některé naházeli dovnitř, polili hořlavinou a zapálili.⁵⁰ Pak se stáhli na druhou stranu hranice a odtud házením granátů a střelbou bránili hašení ohně.

Jelikož bylo vystřeleno několik signálních raket, byli vzburcováni i vojáci hraničářských jednotek, které střežily těžké opevnění v okolí Bartošovic. Ze vzpomínek poručíka pěchoty Eduarda Bruny vyplývá, že do boje o celnici byly přímo zapojeny také jednotky pevnostního pásma. Vojáci v Kunvaldu obdrželi o napadení telefonickou zprávu, která zapříčinila okamžité vyhlášení poplachu. Ihned došlo k vytvoření přepadové čety, která vyrazila na pomoc bartošovickým obráncům. V blízkosti obce se vojáci rozdělili do dvou skupin a společně pokračovali do středu Bartošovic. Přestřelka neměla dlouhého trvání, neboť poté, co ordneři zjistili, že je proti jejich řadám nasazena pravidelná armáda, boj rychle ukončili a stáhli se k hranici. Vojáci v palbě pokračovali i poté, když bylo patrné, že jednotky Freikorpsu se již nacházely na říšskoněmeckém území.⁵¹ Nutno podotknout, že tento případ je spíše jen světlou výjimkou, neboť dle rozkazu ministerstva národní obrany se k osvobození obsazených budov, které jdou osvobodit pouze útokem, nesměly poskytovat armádní jednotky. Díky naskládaným otýpkám v okolí celnice se oheň rychle rozšířil a celá celnice vyhořela do základů.

Na oheň řádící v bartošovické celnici vzpomíná desátník Bohumil Zámečník, v září 1938 člen osádky pěchotního srubu R – S 63 „Centrála“: „Venku před hořící budovou postával bezradně jeden z celníků. Požádal mě, zda bych nevlezl dovnitř a nepřinesl mu dvě služební knihy, které nechal ležet kdesi na schodech. Šel jsem tedy dovnitř a hledal. Obě knihy jsem naštěstí rychle našel, vzal jsem je a utíkal pryč. Sotva jsem vylezl z celnice ven, zřítíl se uvnitř strop. Potom jsme se museli od budovy vzdálit, neboť tam podle celníků prý ještě zůstalo nějaké puškové střelivo a hrozila jeho exploze. Vzpomínám si, že poručík Kratochvíl obráncům celnice vytýkal, proč nás o pomoc

⁴⁹ LÁŠEK, R.: *c. d.*, s. 93.

⁵⁰ MATOUŠ, V.: *c. d.*, s. 150.

⁵¹ STEHLÍK, E. – VAŇOUREK, M.: *c. d.*, s. 36.

nepožádali včas, když měli zprávy o tom, že se v Bartošovicích něco chystá. V takovém případě by všechno mohlo skončit úplně jinak.“⁵²

Na boj o celnici reagoval i bartošovický kronikář: „Jedna nejhrůznější noc byla z 21. na 22. září. Krátce po půlnoci byl zpozorován v dolní části svit ohně. Předtuchy sílily, když byla slyšet detonace a střelba. Skoro všichni obyvatelé pozorovali svit ohně, přece se nikdo neodvážil ven. Svit ohně byl celou noc viditelný a prvně ráno byl vyzván okolo 5. hodiny hejtman hasičů Rudolf Saliger od četnictva, aby začal s hasičími pracemi. Částečně vysmívaví, na druhou stranu rýpaví byli hasiči čeští.“⁵³

Za útok na bartošovickou celnici zaplatili Němci jedním mrtvým a třemi zraněnými. K osvětlení událostí kolem přepadu bartošovické celnice značnou měrou přispívá i dopis dozorce finanční stráže Františka Šimečka, který je adresovaný neznámému vrchnímu respicientovi. Dopis sám je velice cenný zejména proto, že byl napsán s minimálním časovým odstupem od inkriminovaných událostí, a díky tomu obsahuje i mnoho nových informací, které nebyly dosud v literatuře publikovány.⁵⁴

⁵² Tamtéž, s. 37.

⁵³ SOKA Rychnov nad Kněžnou, Pamětní kniha obce Bartošovice 1921–1941, s. 181.

⁵⁴ „Pane vrchní respiciente! Tragédie bartošovického oddělení přenesla se s námi do Klášterce, a jak už to v české povaze bývá, že když se nepereme s cizinci, pereme se sami se sebou. A výsledek? Správce oddělení pan vrchní respicient Hampejs, všemocný vládce, byl přeložen k nádražnímu celnímu úřadu do Jaroměře na podřízené místo. A nyní Vám aspoň trochu vyličím naše poslední dny v Bartošovicích. Jaký bude asi rok 1938, jsme už tušili začátkem února. Poplach střídal poplach, doplňovaly se zbraně, zvyšoval se stav, poměry se přirostávaly jak u nás, tak u sousedů, pevnostní pásmo se s velkým chvatem dostavovalo, a tak v plné pohotovosti zastihl nás 21. květen. Věděl jsem hned jako ostatní, že tentokrát je to vážné, a věřte mi, byli jsme všichni odhodláni nežli ustoupit, raději zemřít. Leč vše dopadlo později jinak. Škoda! Náš úsek byl od Exnerovy pily až k Vrchní Orlici. Roztroušená naše družstva doplněná četníky a vojáky SOS byla zakopána mezi prvním pásmem lehkého opevnění a železobetonovými kulometnými hnízdy. V nich byli prezenčně sloužící vojáci. Asi po třech týdnech zdálo se, že z toho přece jenom nic nebude. Napětí sláblo. O tři neděle později opustili nás vojáci SOS. Prezenční vojsko se muselo z přední linie vzdálit, a tak jsme tady zůstali sami – četnictvo s finanční stráží a zaujali jsme pozice v kulometných hnízdech. Obsadili jsme jen ta nejdůležitější, jelikož nás bylo málo, a pak jsme měli na starosti ještě hlídkování, které nám zabralo až 14 hodin denně na jednotlivce. Červenec a srpen byl poměrně klidný. Konec srpna věstil, že září bude přece jenom nejdůležitějším činitelem v našem bytí či nebytí. Září – situace se přirostávala každým dnem. Hned v prvních dnech zmizeli do Německa vůdci SdP: Fritz Weinberg, stolař Weinberg, obchodník Saliger, správce mlékárny Urusi, učitel a zubní technik Prokopec. Za nimi asi za tři dny podvůdci SdP: řídící učitel Reisner, učitel Schmied, hostinský Knoblich, mladý Hirsperk, Franke holič i řezník, Pisch a jiní. Tak to chodilo každý den a do týdne byly Bartošovice i s okolními vesnicemi skoro liduprázdné. Za hranice utíkaly celé rodiny i s dětmi a dobytkem. Někteří neměli ani času vzít dobytek s sebou. Jen z Bartošovic bylo přes 350 lidí pryč. Zůstali pouze Aliger naproti četnické stanici, Weisovi z konzumu, Nutz, lyžař Neumann, Neumann ze mlýna, pak několik starých žen a mužů. Z Čechů

Když se finančníci z bývalého bartošovického oddělení stáhli do vnitrozemí a když uplynulo několik dní, mohla již nacistická vojska nerušeně projít kolem trosk bývalé celnice a kronikář Josef Weisse si mohl směle pozname-

zůstali Mačatovi a Taibrovi, kteří však na noc chodili do Zaječín. Naše ženy se rozjely tam, kde která měla někoho z přízně. Moje žena však nejbližší, do Žamberka. Hotové stěhování národů. Začaly se množit incidenty, přestřelek a případů přibývalo každým dnem. My jsme se odstěhovali definitivně do kulometných hnízd, přišli zpátky vojáci SOS na posilu a začala mobilisace. Útoků z druhé strany přibývalo a začalo to od Kunštátu. 20. 9. 1938 přepaden celní úřad v Kunštátě, 21. 9. přepaden a zapáleno oddělení finanční stráže v Nové Vsi – jeden dozorce těžce zraněn. 22. 9. zapálen a vyhořen celní úřad Bartošovice, 23. 9. přepaden celní úřad v Dolní Lipce, zachráněn však čtyřmi služebními psy (psi byli vždy poslání na útočníky, takže granáty, které útočníci házeli z velké dálky, se k celnímu úřadu nedostaly), 25. 9. smrtelně zraněn dozorce Josef Navrátil (dříve sloužil v Nové Vsi) – 2. 10. v Rychnově zemřel. Útočníci byli den ze dne drzejší a jejich útoky prudší. Útočili na naše postavení, kulometná hnízda i na osamělé hlídky. Útoky prováděli obyčejně od desáté hodiny večerní do šesté hodiny ranní. Útočili na nás pistolemi, rakouskými puškami, těžkými kulomety i ručními granáty. Někdy to bylo hotové peklo a my přesto, že jsme nesměli střílet, měli jsme toho dost a spustili jsme naše kulometry. K nám se přidaly kulometry z těžkého opevnění, které bylo za námi, a tak třeba tři hodiny v jednom kuse řval celý úsek. Byla to krásná hudba z naší strany, jen škoda, že musela tak brzy umlknout a nemohla se k ní přidat z našich pevností děla a ostatní. Nyní Vám vyličím, jak to vypadalo u celního úřadu v Bartošovicích v době přepadení. Na celním úřadě byl vrchní respicent Hampejs s vrchním respicentem Ptáčkem a pěti vojáky. Navrátil s vojákem hlídkoval u Vrchní Orlice, Růžička v lese ku Orlické chatě a já se svobodníkem Bulíčkem před Mačatovými. Kolem 21. hodiny se všechny hlídky sešly u Mačatových. Čekali jsme, že dnešní noci to zřejmě padne na náš celní úřad. Ve 21.30 bylo přepaden kulometné hnízdo č. 6 a Růžička, ježto to bylo v jeho rajonu, šel na pomoc. Kolega Navrátil šel proto nad celní úřad z druhé strany. Já se svobodníkem zůstal skryt na svém místě u Mačatů. Tam jsme čekali až do 23.30, kdy se mi situace začala nelíbit, a proto jsem se přemístil blíže k Peškově zahradě. Do půlnoci se mi zdály být minuty hodinami. Tušil jsem správně. Pět minut před půlnocí padly první granáty na budovu celního úřadu a peklo začalo. Spěchal jsem proto se svobodníkem kolem Friedricha nahoru k celnímu úřadu. Rakety červeně střídaly jedna druhou, granáty se jen sypaly a kolem nás a nad námi to svištělo. Mnoho jsme tam platni nebyli, jelikož jsme byli obklíčeni ze tří stran, přece však jednoho vojáka jsme odtamtud vysvobodili. Celní úřad Němci přece dobyli a my byli rádi, že jsme se z toho dostali se zdravou kůží se všemi ostatními. Raněn nebyl nikdo. Do rána byly ještě čtyři útoky, celní úřad zapálen a shořel do základu. Pro nás nejhorší bylo to, že jsme nemohli střílet, jen se bránit a ustoupit. Četníci v našem úseku se příliš nevyznamenali. Když byl celní úřad přepaden, náš velitel čtyř praporčíků četnictva Schoř byl ve vesnici, a když slyšel, co se děje, sedl na motocykl a ujel do těžkého opevnění. Druhý četník byl stížen zhroucením nervů, a tak to bylo vždy. S finančníky však vojáci hlídkovali rádi. Celá komedie trvala do 5. října, kdy to zase polevilo. Na místě jsme byli však až do 10. října, kdy naše četa ustoupila do Kunvaldu. 14. října bylo bartošovické oddělení (jen zaměstnanci, ostatní shořelo) přeloženo do Klášterce nad Orlicí. Inspektorát máme v Žamberku a přednostou je inspektor I. třídy Hajzler z Králík. Správcem oddělení je vrchní respicent Kouřil z Belé pod Bezdězem. Doufáme, že bude správný. Přísný může být, jen aby byl spravedlivý. Já byl nakonec rád, že se nám podařilo zachránit alespoň nábytek, třeba poškozený. Tímto končím a ještě jednou Vás všechny zdravím. Prosím, pane vrchní respicente, po přečtení to spalte. Šimáček s paní. Klášterec nad Orlicí 13. 2. 1939.“ Soukromá sbírka Pavla Rulíka z Týniště nad Orlicí.

nat: „Obyvatelstvo nosilo své nedělní šaty, protože dnes je den, jaký nezažily ještě Orlické hory. Tak historické velikosti a jedinečnosti. Údolí Orlických hor obydlené od spořivého, pilného, mírného národa bylo ještě před pár dny dějištěm nesmírné bídy. Nyní ale je hodina osvobození. Na ulici, kterou musí projít německé oddíly, stojí málo doma zůstávajících lidí jako zeď a jsou obrovsky, téměř dětinský šťastní, nyní jejich tak dlouho očekávaný osvoboditel je na cestě.“⁵⁵

3 Lichkov a Mladkov

Menší potyčky byly zaznamenány také v Mladkově, kde Freikorps napadl zdejší celnici, za pomoci služebních psů se podařilo pozice uhájit a útočníky hozené ruční granáty nezpůsobily žádnou škodu. Veškeré střety a přestřelky v králické oblasti se uskutečnily ještě před přijetím mnichovského diktátu, paradoxem proto zůstává, že největší akci provedly německé orgány společně s jednotkami Freikorpsu až 9. října 1938. V čase, kdy již osud Československa byl zpečetěn a nic nemohlo změnit či narušit zábor příhraničních oblastí. Dle zprávy sepsané velitelem čtvrté čtyřtřetí rotý SOS praporčíkem Aloisem Kubou došlo k přepadu jednotky následovně: „Hlásím, že dne 9. října 1938 o 19. hod. a 15. min. byla přepadena 4. četa 3. rotý SOS oddíly SA a oddíly sudet. legie v počtu asi 300 mužů, kterými byla celá 4. četa odzbrojena a vzata do zajetí. Dne 9. 10. 1938 o 17. hod. 45. min. dlel velitel 4. čtyřtřetí rotý prap. Kuba se svým zástupcem štrážm. Kouckým a štrážm. Lorencem na četnické stanici, kde byli zaměstnáni. V tom okamžiku vešel do kanceláře četnické stanice důstojník SA oddílů, který se představil jako „Kompaniekomandant“ a oznámil, že obdržel od svých vyšších důstojníků rozkaz, aby ihned odejel s menším oddílem 4 auty do Lichkova a Mladkova za účelem zadržení a vrácení předčasně již postupujících oddílů říš. něm. vojska z Mittelwalde na Lichkov a Mladkov, aby nedošlo k případným srážkám hlídek čsl. a říš. něm. vojska, ježto říš. něm. vojsko má zabírat Lichkov a Mladkov teprve dne 10. 10. 1938 o 12. hod. Jelikož prap. Kuba, štrážm. Koucký a štrážm. Lorenc předpokládali, že údaje tohoto důstojníka jsou správné, a aby se skutečně případným srážkám hlídek SOS a říš. něm. vojska předešlo, odjel štrážm. Koucký s uvedeným důstojníkem a 4 auty z Lichkova do Mladkova, kde dle hlášení štrážm. Kouckého opakovalo se to samé jako na četnické stanici v Lichkově. Po odjezdu těchto říšských aut vyrozuměl prap. Kuba všechna 3 družstva 4. čety SOS o případu a dal rozkaz k pohotovosti. Za malou chvíli přiblížily

⁵⁵ SOkA Rychnov nad Kněžnou, Pamětní kniha obce Bartošovice 1921–1941, s. 184.

se v nastalé tmě nepozorovaně oddíly sudet. legie a oddíly SA k samotnému Lichkovu, který ze všech stran obklíčily. Nejprve byly napadeny hlídky SOS, odzbrojeny a zajaty. Poté vnikly oddíly SA a oddíly sudet. legií do ubikací družstev příslušníků SOS, které rovněž odzbrojily a zajaly, ježto příslušníkům SOS nebylo možno této přesile klásti odpor, ani nebylo možno již ustoupiti. Při tomto přepadu byl těmito oddíly postřelen do ramene levé ruky příslušník II. družstva, 4. čety SOS, voják Jan Koblížek, který byl pak říš. něm. sanit. odd. ošetřen a dopraven na ošetrovnu do Mittelwalde a nyní se má nacházeti v nemocnici v Habelschwerdtu.⁵⁶ Zajatí příslušníci III. družstva 4. čety SOS a to: strážm. Šrámek, desátník Krivohlávek, vojín Dyttr, Skalický a Mainer byli ještě dne 9. 10. 1938 večer dopraveni autem do Mittelwalde, kde byli drženi přes noc a dne 10. 10. 1938 byli dopraveni zpět do Lichkova. Ostatní příslušníci SOS byli přes noc umístěni v lokále hostince Emila Rossenbergera v Lichkově a sice od 9. 10. 1938 20. hod. do 10. 10. 1938 9. hod., odkud byli pak všichni příslušníci SOS v počtu 34 mužů a příslušníci četnické stanice Lichkov odvezeni do Mladkova, kde jim byly vydány jejich služební zbraně a odtud propuštěni k další cestě přes Těchtotín do Jablonného n/Orl., kam dorazili dne 10. 10. 1938 o 11. hod. 45. min. Dodatečně hlásím, že zajatým příslušníkům 4. čety SOS i příslušníkům četnické stanice Lichkov byly odebrány v Lichkově při přepadení všechny služební i soukromé zbraně a z ubikací pak byly jednak oddíly SA a oddíly sudet.legií a civilním obyvatelstvem odcizeny různé výstrojí a výzbrojní součástky jakož i soukromé věci, které již nebyly příslušníkům SOS ani příslušníkům četnické stanice Lichkov vůbec vráceny, ačkoliv důstojníci SA oddílů ujišťovaly příslušníky SOS, že všechny ztracené a odebrané předměty budou vydány.⁵⁷

Německé oddíly neřádily jen v samotném Lichkově, ale také i v sousedním Mladkově, kde byla takřka stejným způsobem zajata třetí četa třetí rotý SOS. V hlášení z února 1939, které bylo koncipováno velitelem praporu SOS, se praví: „U 3. čety SOS umístěné v okolí Mladkova událo se zajetí čety obdobně. Dne 10. října v 0.1 hodinu po půlnoci byla četa a všechny hlídky přepadeny současně místními ordnery zesílenými ještě z Lichkova, četa byla zajata a odzbrojena.“⁵⁸ V každém hlášení o zajetí obou čet třetí rotý je

⁵⁶ Toto zranění si vyžádalo delší hospitalizaci, neboť ještě 2. listopadu 1938 se voják Jan Koblížek nacházel v nemocnici v Habelschwertu v Německu. Okresní úřad v Rychnově nad Kněžnou, Stráž obrany státu, čj. 1662/dův. Soupis raněných a zabitých příslušníků. Soukromá sbírka Pavla Rulíka z Týniště nad Orlicí.

⁵⁷ SOKa Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1785, inv. č. 2302, Přepadení 4. čety SOS 1938, Hlášení z 12. 10. 1938.

⁵⁸ SOKa Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1785, inv. č. 2302, Přepadení 4. čety SOS 1938, Hlášení z 12. 10. 1938, Výstroj a výzbroj pro

zmíněna ztracená a odcizená výstroj a výzbroj. Během boje a následného zajetí v Lichkově, respektive v Mladkově, se německé oddíly „činily“ tak, že vojákům SOS zcizovaly takřka vše.⁵⁹ Na tento fakt ve svém hlášení naráží i mjr. Kynych: „Velitel 3. čety SOS prap. četn. Kuba, spolu s vel. 3. čety vrch. stržm. četn. Juditkou, žádal říš. něm. důstojníka o vrácení odebraných věcí výstroje a výzbroje. Něm. důstojník však požadavek velitelů čet odmítl, s tím že mu o tom není známo, ztratilo-li se něco, že tak museli učiniti ordneři, za které on odpovědnost nenese. Dodal, že po ztracených součástkách bude pátrati, a najde-li něco, že tyto budou zaslány do Jablonného. Dosud se však tak nestalo.“⁶⁰ Jen několik hodin po incidentech v obcích Lichkov a Mladkov bylo celé území bývalého soudního okresu Králíky zabráno německou brannou mocí a na dalších bezmála sedm let včleněno do nově vzniklé župy Sudetenland.

4 Vrchní Orlice

Nejtragičtějším a zároveň nejzákeřnějším útokem na československou státní moc v pohraničí Orlických hor byl incident, který se odehrál dne 25. září 1938. V tento den v ranních hodinách, byla napadena střelbou dvoučlenná hlídka ve složení dozorce finanční stráže Josef Navrátil a vojnín Jiří Bárta. Hlídka byla postřelována z nedaleké německé školy, která se ovšem ještě nacházela na československém území. První kulka vystřelená z německé pušky, zasáhla pažbu Navrátilovy karabiny.⁶¹ Druhá si již našla svůj cíl, zasáhla Navrátila do zad a těžce poškodila jeho plíce.⁶² Vojnín Bárta běžel pro nejbližší pomoc a následně byl dozorce Navrátil odtransportován do nemocnice v Rychnově nad Kněžnou. Lékaři v rychnovské nemocnici vážně zraněného příslušníka SOS okamžitě operovali a prohlásili, že jeho zranění je vážné, ale nikoliv životu nebezpečné. Navrátil měl v nemocnici zakázáno,

---

SOS – ztráty – hlášení. Příloha 2.

⁵⁹ Během obou těchto incidentů přišla třetí a čtvrtá četa SOS, mimo jiné, o jednu osvětlovací pistoli, pušku vzor 24, 1 020 nábojů 7,92 mm vzor 23, jako trofej posloužila Němcům i četnická šavle stržm. Josefa Frinty. SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1785, inv. č. 2302, Přepadení 4. čety SOS 1938, Hlášení z 12. 10. 1938, Seznam chybějící výstroje a výzbroje, jakož i soukromých předmětů příslušníků S. O. S. 12. 10. 1938.

⁶⁰ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1785, inv. č. 2302, Přepadení 4. čety SOS 1938, Hlášení z 12. 10. 1938.

⁶¹ HOLUB, Ota: *Stůj! Finanční stráž* (dále jen *Stůj*). Praha 1987, s. 113.

⁶² LÁŠEK, R.: *c. d.*, s. 103.

vzhledem ke svému zranění, vést jakékoliv rozhovory. Na pokoji byl taktéž hospitalizován jeho kolega a příslušník finanční stráže z novoveského oddělení Jaroslav Rázek, který se v nemocnici podroboval operaci oka. Proto je zřejmé, že zákaz mluvení nedodržoval a s kolegy, na pokoj přibyl i další finančník František Bílek z Kunštátu, občas slovo prohodil. Snad nejvýmluvnějším důkazem jeho naprosté loajality vážící se k ohrožené vlasti jsou jeho slova, která pronesl jen několik málo dnů před svou smrtí: „Jen aby to nebylo všechno zbytečné, rád bych třeba zemřel, jen aby to alespoň národu a vám všem prospělo.“⁶³

Na kolegu Navrátila vzpomíná finančník František Bílek: „Zemřel 2. října v náručí své matky, která na moje pozvání přijela. Doslovně se utopil ve vlastní krvi, když se mu průstřelem počala valit do plic. Čest jeho památce a jeho boji za svobodu. V sobotu 26. září měl mít svatbu, jeho snoubenka se o jeho zranění dozvěděla až poté, když nepřišel na svatbu. Když později přijela do nemocnice v Rychnově nad Kněžnou a dozvěděla se, že je již mrtev, padla do mdlob, jako podřátý strom. To byly ty nejhroznější chvíle mého života, neboť jsem se současně dozvěděl, že musíme opustit čsl. hranice a Orlické hory.“⁶⁴ Přes veškerou snahu lékařů nakonec Josef Navrátil v rychnovské nemocnici svému zranění dne 2. října 1938 podlehl.

Na svého příbuzného Josefa Navrátila vzpomínala v Hradci Králové v roce 1994 paní Marie Rejlová: „Josef Navrátil se narodil r. 1910 v Sudkově na Moravě. Byl synovcem naší tety Arnošky Bednářové, učitelky v Leštině na Moravě, kde byl její manžel ředitelem obecné školy. Josef Bednář se narodil v Plošticích u Hradce Králové. Byl bratrem Marie Bednářové-Součkové, která byla naší babičkou. Můj otec František Probošt, narozený v Třebechovicích r. 1880, byl zaměstnancem na Zemském finančním úřadě v Praze a na žádost Josefa Navrátila zařídil, že byl přijat jako dozorce finanční stráže v Bartošovicích. Dne 25. 9. 1938 byl zákeřně Němci zastřelen jako člen Stráže obrany státu. Na tomto místě postavili krásný pomník k uctění jeho památky.“⁶⁵ Byl pohřben na Moravě a jeho pohřbu se osobně účastnil čs. generál Karel Kutlvašr. Touto vzpomínkou chci uctít jeho památku za jeho velkou oběť pro vlast!“⁶⁶

⁶³ Tamtéž, s. 104.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Událost připomíná ve Vrchní Orlici pomník, který byl slavnostně odhalen 6. července 1946 s textem: „Zde byl v době zvýšeného ohrožení republiky dne 25. 9. 1938 ve věku 28 let německým vrahem zákeřně zastřelen Josef Navrátil doz. fin. stráže jako člen „Stráže obrany státu“. „Nezapomínejme!“

⁶⁶ Soukromá sbírka Pavla Rulíka z Týniště nad Orlicí.

Během vyšetřování události bylo zjištěno, že palba proti hlídce byla vedena jak ze školní budovy ve Vrchní Orlici, tak i z německého území.⁶⁷ Na přepadu hlídky se mělo podílet tři až pět teroristů Freikorpsu, kteří ihned po vystřelení několika ran utekli za hranice. Po tomto incidentu byly československými orgány zahájeny rozsáhlé prohlídky německého obyvatelstva a jejich obydlí v obci.⁶⁸ Německý kronikář si poznamenal: „V noci z 24. na 25. září byl postřelen od sudetoněmeckých bojovníků Freikorpsu bartošovický financ Navrátil. Navrátil zemřel po několika dnech v nemocnici v Rychnově nad Kněžnou. V Bartošovicích byly velké domovní prohlídky statní policií a vojskem. Hledány byly zbraně a muži Freikorpsu. Uzavřené domy byly vypáčeny, všechn majetek jeden přes druhý vyházen a nejlepší ukraden a odvečen. Zvláště zle řádila soldateska u Otty Knoblich a čp. 204, Eduarda Weisse čp. 28 a v pekařství Riesner čp. 57. Nejhorší byl ale zřízen obchod, sklad, sklep a byt místního vůdce SdP Wenzela Saligera čp. 144. Potraviny, jako rýže, mouka, káva a další byly rozsypany dohromady na zemi.“⁶⁹

Střelec, který zasáhl samotného Navrátila, nebyl v září 1938 zjištěn, nicméně díky zájmu badatelů byla dne 7. května 1999 sepsána zpráva a podáno svědectví pana Jindřicha Hermana narozeného 24. září 1913. V protokolu vysvětlujícím postřelení dozorce finanční stráže Josefa Navrátila se uvádí: „Za války jsem pracoval v Bartošovicích v Orlických horách v truhlárně starosty obce Johana Weinbergra, kam jsem ze Zaječína denně docházel. V té době tam se mnou m. j. pracoval i Pötter Willi, bytem Vrchní Orlice č. p. 71. V té době mu mohlo být asi 26 let. V jednom dni se přede mnou a i před ostatními zaměstnanci přiznal, že to byl on, kdo v září 1938 postřelil finance Navrátila. Velice dobře se na to pamatuji, protože v této souvislosti říkal, že půjde do kláštera. Již však měl příkaz k nástupu do armády, takže jak to s ním bylo dál, již nevím. Po nějaké době přestal docházet do firmy za práci a já jsem se o něho nestaral.“⁷⁰ Svědectví takřka devadesátiletého muže je zajímavé v tom smyslu, že ukazuje náhlé vystřízlivění z německého fanatického nadšení roku 1938. Zmínka o klášteře svědčí jistě o tom, že vrah dozorce Navrátila měl zřejmě černé svědomí a svého činu litoval.

⁶⁷ HOLUB, O.: *Stůj*, s. 235.

⁶⁸ SOKA Rychnov nad Kněžnou, Pamětní kniha obce Bartošovice 1921–1941, s. 182.

⁶⁹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, Pamětní kniha obce Bartošovice 1921–1941, s. 182.

⁷⁰ Záznam o podání informace, vysvětlující okolnosti postřelení dozorce finanční stráže Josefa Navrátila v Bartošovicích 7. května 1999. Soukromá sbírka Pavla Rulíka z Týniště nad Orlicí.

5 Závěr

Schválením mnichovského diktátu boj na hranicích s Německem skončil. Příslušníci SOS odcházeli poslední. 3. října 1938 byli zaměstnanci finanční stráže vyčleněni ze Stráže obrany státu a plně využiti v resortní službě. Společně s příslušníky nově zřízených pohraničních četnických stanic zaujali svá stanoviště na provizorních odděleních na demarkační čáře. Po vzájemné dohodě ministerstva vnitra s ministerstvem národní obrany přestaly prapory SOS od 4. října 1938 podléhat vojenskému velení.⁷¹ Šlo o významnou změnu oproti stavu, který nastal po vyhlášení mobilizace čs. armády. Od 4. října 1938 podléhaly jednotky SOS výhradně ministerstvu vnitra prostřednictvím místních orgánů politické správy.

Změnu dislokace pocítil i první prapor SOS Rychnov nad Kněžnou, který musel opustit své pozice v oblastech soudního okresu Králíky a soudního okresu Rokytnice v Orlických horách. Z politického okresu Žamberk byly zabrány oba soudní okresy Králíky a Rokytnice v Orlických horách a některé obce ze soudního okresu Žamberk. V důsledku propuštění většího počtu příslušníků SOS byla v rámci prvního praporu SOS změněna jeho struktura, počty čet a mužstva. Po odstoupení pohraničí byli do prvního praporu SOS začleněni také příslušníci státní policie, kteří v dřívějších měsících roku 1938 nebyli do stavu vůbec zahrnuti. Jednalo se zejména o policisty, kteří měli své domovské stanice na severu Čech.⁷²

Po opuštění "předmnichovských" působišť bylo umístění čet prvního praporu SOS následující:⁷³

---

⁷¹ BENEŠ, J.: c. d., s. 214.

⁷² Šlo o policisty z České Lípy (18 osob), z Duchcova (25 osob), z Chomutova (osm osob), z Jablonce nad Nisou (dvě osoby), z Liberce (51 osob), z Litoměřic (10 osob), z Lovosic (10 osob), z Mariánských Lázní (20 osob), z Mostu (10 osob) a z Ústí nad Labem (24 osob). Všem těmto 178 státním policistům velel kapitán Václav Lízálek z Mariánských Lázní. SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, kart. 1784, inv. č. 2297, Prapor SOS Rychnov, Seznam příslušníků policejního strážního sboru 1938, Seznam policejních zaměstnanců určených za příslušníky SOS a přidělených k praporu SOS Rychnov nad Kněžnou, k výkonu efektivní služby ve stráži k 26. říjnu 1938.

⁷³ Zde jsou ilustrovány změny v počtu čet uvnitř všech tří rot. Oproti seznamům z května a září 1938 je patrný úbytek Četnického pátracího oddílu a v důsledku odtržení Králík i absence Samostatné čety Králíky. Taktéž chybí Samostatné družstvo Nová Ves a pátá četa druhé rotы SOS. Naproti tomu se navýšil počet čet u třetí rotы SOS o četu číslo pět. SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, kart. 1784, inv. č. 2297, Prapor SOS Rychnov, Seznam příslušníků policejního strážního sboru 1938.

První rota SOS

První četa – Nový Hrádek, druhá četa – Sněžné, třetí četa – Dobřany, pátá četa – Kounov, šestá četa – Osečnice, sedmá četa – Skuhrov, osmá četa – Lukavice.

Druhá rota SOS

První četa – Jaroslav, druhá četa – Javornice, třetí četa – Pěčín, čtvrtá četa – Kameničná, šestá četa – Kunvald.

Třetí rota SOS

První četa – Klášterec nad Orlicí, druhá četa – Nekoř, třetí četa – Dolní Dobrouč, čtvrtá četa – Jablonné nad Orlicí, pátá četa – České Libchavy.

Kvůli odstoupení pohraničí Německu byly přemístěny finanční inspektoryáty a oddělení finanční stráže. Vznik vrchního inspektorátu finanční stráže v Rychnově nad Kněžnou byl důležitý i pro jednotky SOS, neboť i ony v součinnosti s orgány finanční stráže a v jejich obvodech vykonávaly svou službu. Z velení celého prvního praporu SOS, které bylo umístěno v Rychnově nad Kněžnou, zbyli v červenci 1939 již jen čtyři příslušníci, šlo o dva důstojníky (posádkový velitel a představený správce budov), jeden rotmistr (správce budov) a jeden dělesloužící (přidělený k potřebě posádkovému veliteli).⁷⁴ Oděv a výstroj bývalých „sosáků“ byly předány pátému praporu Vládního vojska.⁷⁵

RESUMÉ*STRÁŽ OBRANY STÁTU V POLITICKÉM OKRESE ŽAMBERK**V LETECH 1936–1939*

Jednotkou nasazenou v rámci Stráže obrany státu v politickém okrese Žamberk se stal první prapor SOS v čele s jeho velitelem mjr. Františkem Kynychem. Studie popisuje samotné ustanovení, vznik a popis činnosti Stráže obrany státu, na jejichž bedrech leželo zabezpečení a neprostupnost státní hranice v nejkrizovějším období to znamená v roce 1938. Taktéž bylo přistoupeno k charakteristice výzbroje a výstroje, motorizace, logistickému

⁷⁴ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1786, inv. č. 2316, Likvidace praporu a čsl. branné moci 1938–1939, Počty likvidujícího personálu, hlášení 11. července 1939.

⁷⁵ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond OúRK, Prapor stráže obrany státu /1936–1939/, kart. 1786, inv. č. 2316, Likvidace praporu a čsl. branné moci 1938–1939, Výstroj bývalých jednotek SOS, potvrzení stvrzenek 30. srpna 1939.

zabezpečení a dalším prvkům, které utvářely náplň práce těchto jednotek. V článku se nachází také vyobrazení několika ozbrojených střetů v příhraničních soudních okresech Králíky a Rokytnice v Orlických horách. Cílem práce je podrobný popis činnosti příslušníků Stráže obrany státu na severovýchodě Čech a tím pádem také osvětlení některých událostí v tomto regionu.

Klíčová slova: Stráž obrany státu, první prapor SOS, mobilizace, finanční stráž, Králíky, Rokytnice v Orlických horách

SUMMARY

STATE DEFENSE GUARD IN THE POLITICAL DISTRICT ŽAMBERK IN 1936–1939

A troop embattled under the State Defense Guard in the political district Žamberk became the first battalion SOS with its leader major František Kynych. The study describes origins and activities of the State Defense Guard which had to protect state borders in the most critical period, i.e. in 1938. Furthermore, the author examines arms and gear, motorization, logistic security and other elements which were a part of troops' work. The article also includes pictures of some armed conflicts in cross-border judicial districts Králíky and Rokytnice in the Orlické Mountains. The aim of the research is a detailed description of activities of the State Defense Guard's members in North-Eastern Bohemia which also clarifies some events in this region.

Keywords: State Defense Guard, first battalion SOS, mobilization, finance guard, Králíky, Rokytnice in the Orlické Mountains

Translated by Mgr. Hana Ferencová

Bc. Jan Lukáč
Čapkova 536
517 21 Týniště nad Orlicí
Česká republika
email: Lukac.J@seznam.cz